

Giriş

1. Ana Dil Eğitiminde Kültürlerarası Yeterliliğin Geliştirilmesi: Gerekçelendirme ve Önem

Göç ülkelerinde (ve birçok başka ülkede) çocuklar ve gençler kültürel ve dilsel bakımdan son derece heterojen bağlamlarda yetişmektedir. Bu çeşitlilik kendisini bilhassa, birden fazla dilin konuşulduğu ve kültürün temsil edildiği, göçmen kökenli öğrenci oranının %30, %40, %50 veya daha fazla olduğu sınıflara rastlamamızın artık olağan olduğu okulların yaşam koşullarında göstermektedir. Ana dil dersi (HSU) sınıfları, okulların kurumsal bağlamı içerisinde istisnai bir durum teşkil etmektedir. Bahse konu sınıflarda öğrencilerin lehçeleri ve kısmen de olsa mensup oldukları milliyetler bakımından (örn. Arapça konuşmakla birlikte farklı Arap ülkelerinden gelen öğrenciler) farklılıklar mevcut olmasına rağmen Arapça, Türkçe veya Arnavutça ana dil dersinden söz edebiliriz.

Çocukları ve gençleri toplumsal hayata, yani bizim durumumuzda çok kültürlü ve çok dilli topluma hazırlamak okulların başlıca görevlerinden biridir. Bu görev gerek ana dil dersi gerekse diğer dersler için geçerlidir. Eğitim müfredatıyla örtüşmesi suretiyle diğer derslerde daha ziyade göç ülkesiyle ilgili içerikler ve konular işlenirken, ana dil derslerinde daha ziyade a) köken ülke, köken ülke kültürü ve dili ile b) göç ülkesindeki yaşamla ilgili içerikler ve konular işlenmektedir.

Fakat öğretim faaliyetine ilişkin görevlerin layığıyla yerine getirilebilmesi için her iki ders türü çerçevesinde de, çok kültürlü ve çok dilli toplumlardaki yaşama dönük vazgeçilemez bir öneme sahip olan bir dizi becerinin oluşturulmasına etkin biçimde katkıda bulunulmalıdır. Bu becerilere örnek olarak çatışma yönetimi becerisi ve hoşgörü, başka kültürlerle ve yaşam biçimlerine yönelik ilgi duyma ve (reddetme yerine) benimseme becerileri ile kişinin kendi değerleri, normları ve rol tasavvurlarını gözden geçirmeye hazır olması gösterilebilir.

Göçmen ailelere mensup olan çocuk ve gençlerde kültürlerarası etkileşim becerilerine ilişkin önemli bir boyut daha söz konusudur: köken ülke ile göç ülke kültürleri içerisinde veya bu kültürler arasında oryantasyon becerisi. Kültürler ile kültürlerin kısmen birbirinden farklı norm ve değer yargılarından kaynaklanan gerilim alanından gelişmeyi engelleyici önemli çatışmalar doğabilmektedir. Ana dil dersi öğretmenleri, her iki kültürel çevreye ilişkin olarak diğer öğretmenlere kıyasla çok daha fazla aşına olduklarından dolayı bu hususta önemli katkılar sağlayabilirler. Ana dil dersleri çerçevesinde altı farklı konu alanında (aşağıya bakınız) nasıl katkılar sağlanabileceği bu kitapta yer verilen ders önerilerinde gösterilmektedir. Söz konusu önerilerin

uygulanmasının, uyarlanmasının ve geliştirilmesinin sürükleyici, uyarıcı ve öğretici derslere sevk etmesi halinde bu kitap amacına ulaşmış olacaktır.

2. El Kitabının Amacı ve Yapısı

Bu el kitabıyla ana dil derslerine katılan öğrenciler ile bu dersleri veren öğretmenlerin kültürlerarası yeterliliklerin geliştirilmesi hususunda örnek konular vasıtasıyla desteklenmesi öngörülmektedir. Söz konusu kültürlerarası yeterliliklerin çocuklara ve gençlere, kendi yaşam koşulları ve toplumsal şartlar ile yüzleşmeleri ve bunların üstesinden gelmeleri hususunda muktedir kılması öngörülmektedir. Çocukların ve gençlerin çeşitliliğin hakim olduğu, çoğu zaman çelişkili durumların yaşandığı ve belirsizliğin bulunduğu bir toplumda uygun biçimde iletişim kurabilmeleri, beklentilerini dile getirebilmeleri ve çatışma unsurları içeren durumları yönetebilmeleri bakımından çok kültürlü ve çok dilli kimliklerinin güçlendirilmesi önemli bir kaynak teşkil edebilir.

Bu el kitabında, eşit biçimde yapılandırılmış olan altı bölüm bulunmaktadır. Kısa bir giriş kısmıyla başlayan her bir bölümde, farklı beceri alanlarıyla ilgili olan yedi adet somut ders önerisi bulunmaktadır (aşağıya bakınız; El kitabının sonunda yer alan özet ile kıyaslayınız). Ders önerileri belirli sınıflara yahut kademelere göre tasnif edilmiş olmakla birlikte, neredeyse tamamı gerekli uyarlamalar yapılması koşuluyla bir alt veya bir üst kademedede uygulanabilir.

Altı bölümde işlenecek olan konuların belirlenmesi sürecinde, çocuk ve gençlerin gerçek çevreleri ve yaşam dünyaları başlıca bir ölçüt teşkil etmiştir. Ders önerileri, öğrencileri davranış olanakları ve öz yeterlilikleri hususunda en uygun ve özgün biçimde destekleyebilmek amacıyla, hem çatışma potansiyellerini hem de fırsat ve kaynakları sorunsallaştıracak ve kültürlerarası öğrenimi tüm düzeylere yönelik genel bir görev olarak destekleyecek şekilde tasarlanmıştır. Örgün eğitim dersleri veya başka ana dil dersi gruplarıyla işbirliği içerisinde çalışılması tasarlanan ve arzulanan bir durum teşkil etmektedir.

Bahse konu altı bölüm şunlardır (parantez içerisindeki kısımlarda başlıca teşvik ve destek alanları belirtilmiştir):

- 1 **Kültür ve Kimlik:** Aynı Olmakla Birlikte Farklı! (*Kimlik gelişiminin desteklenmesi*).
- 2 **Göç Hikâyeleri:** Sınıfımızdaki Dünya (*Biyografik öğrenim*).
- 3 **Dillerimiz:** Birden fazla Dil Konuşuyoruz! (*Çok dilliliğin bir kaynak olduğu bilincinin geliştirilmesi*).
- 4 **Kültürlerarası İletişim – İnsanların Birbiriyle İyi Geçinmesi** (*İletişim becerisi*).
- 5 **Çatışmalar:** Birlikte Çözüm Aramak (*Çatışma yönetimi ve çatışmaları çözme becerisi*).
- 6 **Demokrasi ve Çocuk Hakları:** Biz De Varız! (*Adalet anlayışı, demokrasi kavramı*).

Bu konuların büyük bir kısmı öğrencilerin kişisel deneyimlerini, yaşantılarını ve hayata bakış açılarını esas almaktadır. Bu hususların derslerde işlenmesi öğretmenin hassas yaklaşımı ve ketumiyeti ile güven ve kabullenme tarafından biçimlendirilmiş bir sınıf ortamı gerektirmektedir. Bu önemli koşullar yerine getirilmediği takdirde öğrencilerin kendilerini derse açmaması ve yukarıda bahsedilen hedeflere ulaşmaması veya sadece kısmen ulaşılması riski yüksek olur.

3. Ana Dil Derslerinde Beceri Odaklı Yaklaşım

Çağdaş eğitim biliminde önemli bir prensip teşkil eden beceri odaklı yaklaşım ilkesi “Temel İlkeler ve Yaklaşımlar” başlıklı el kitabının 2’nci, 5’inci ve 9’uncu bölümlerinde ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. El kitabımızın konusu bakımından merkezi bir öneme sahip olan üç beceri bulunmaktadır:

- a) Kabul etme becerisiyle genişletilmiş olan *algılama becerisi*: Burada söz konusu olan husus, kişinin harici ve dâhili dünyayı tüm duyularla algılamasına, içsel imgeler geliştirmesine ve kendisini iletişim süreçlerinin bir parçası olarak algılamasına yönelik duysal-duygusal becerisinin bilişsel gelişimidir. Öğrencilerin duyguları ve öğrenme biçimleri ciddiye alınmakta ve kabul edilmektedir.

- b) *Düşünme becerisi* çerçevesinde söz konusu olan husus, dil veya soyutlaştırıcı kavramlar yardımıyla büyük kapsamlı bağlamlar tesis etmeye, sorunsallaştırmaya ve üzerinde düşünmeye yönelik bilişsel becerinin geliştirilmesidir.

- c) (İletişimsel) *Eylem becerisi* çerçevesinde söz konusu olan mesele, kişilerin algılanan ve üzerinde düşünülen hususları iletişimsel eylemler vasıtasıyla kendi yaşam dünyalarında ifade etmeleridir. Bu suretle kişiler yaşadığı dünyaya nüfuz edebilir, yeni ifade biçimleri ve yeni eylem perspektifleri geliştirebilirler.

Holzbrecher (1999/2009; kaynakçaya bakınız) kültürlerarası yeterliliklerde söz konusu olan hususun, çocuk ve gençlerin öz yeterlilik deneyimi edinebilmeleri amacıyla öznel düzlem ile yaşam dünyası ve toplumsal hayatı ihtiva eden düzlemi birbiriyle ilişkilendirmek olduğunu ifade etmektedir. Yeni algılama, düşünme ve eylem modellerinin geliştirilmesini mümkün kılan husus bu dördüncü kategoridir.

4. Yaşam Dünyası Kavramının Esas Alınması

Eğitim bilimi ile okullardaki derslerin öğrencilerin gerçek yaşam koşullarını esas almasının ne kadar önemli olduğu husus “Temel İlkeler ve Yaklaşımlar” başlıklı el kitabının, başta 5 A.4 ve 3 A.2.3 sayılı bölümleri olmak üzere birçok yerinde irdelenmiştir. Elbette ki gerçek yaşam dünyasının esas alınması prensibi, bilhassa kültürlerarasılık ve kültürlerarası yeterlilikler bakımından da başlıca bir rol oynamaktadır. Bu husus çok kültürlü toplumun dilsel boyutları için de geçerlidir: Çok dillilik - çeşitli diller içerisinde, bu dillerle birlikte ve diller arasında sürdürülen yaşam – üzerinde durulması ve takdir edilmesi gereken yaşanılan bir gerçekliktir (Bu konuda “Dillerimiz” başlıklı 3’üncü bölümü inceleyiniz).

Ana dil dersine katılan çocuklar, kendi yaşam dünyalarının birer öznesi olarak her zaman bir toplumun da üyesidirler. Bu çocuklar toplumun birer üyesi olarak da öznel bir düzlemde, yaşadıkları koşullar düzleminde ve toplumsal bir düzlemde hareket etmektedir. Birçok kültürlerarası uyuma ve etkileşim durumu ile söz konusu düzlemler birbiriyle ilişki içerisinde bulunmaktadır. Bu durumlar kültürlerarası öğrenmeyi, kimlik süreçleriyle yüzleşmeyi ve toplumsal çerçeve koşullarını gerekli kılmaktadır. Aynı zamanda da insanların kendilerini eylem kabiliyetine ve öz yeterliliğe sahip olan özneler olarak tecrübe etmesini mümkün kılmaktadır. Bu önemli ilke aşağıdaki bölümde ayrıntılı bir şekilde izah edilecektir.